

Dr inż. arch. Joanna Borowczyk
Politechnika Łódzka

WPROWADZENIE DO IDEI KREOWANIA PRZESTRZENI UNIWERSALNEJ

Współczesny dyskurs architektoniczny z coraz większym zrozumieniem i zaangażowaniem wychodzi naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom osób z różnymi niepełnosprawnościami, a kreowaną przestrzeń analizuje się pod kątem jej dostępności oraz możliwości przekroczenia progu uporczywych barier. Tymczasem w kształtowaniu pojęcia funkcjonalności obiektów przełomową rolę odgrywać zaczyna idea uniwersalnego projektowania. Respektowanie jej zasad przynieść ma z założenia korzyści całemu społeczeństwu, w tym także tym jego członkom, którzy do tej pory pozostawali dyskryminowani ze względu na istniejące w przestrzeni fizyczne przeszkody.

PRZEPIS NA DOSTĘPNOŚĆ

XX wiek był dla historii architektury czasem pod każdym względem rewolucyjnym, bo choć twórców przestrzeni od setek lat interesował wpływ środowiska fizycznego na człowieka, to właśnie wówczas wprowadzono do dyskursu architektonicznego pojęcie „użytkownika”¹, a pod koniec stulecia także termin: „projektowanie

¹ Zob. Forty A., *Words and Buildings*, Thames and Hudson, London, 2000.

uniwersalne”². Koncepcja projektowania uniwersalnego rodziła się w erze rozwoju ruchów na rzecz praw cywilnych w Stanach Zjednoczonych. Pierwsze przepisy z omawianego zakresu wprowadzono na początku lat 90. w USA przez powołanie ustawy pn. **The Americans with Disabilities Act** (ADA). Wynikające z niej akty wykonawcze oparte zostały na zasadach **prawa antydyskryminacyjnego**³.

Unia Europejska uzupełnia dotychczasowe luki prawne, wprowadzając dyrektywy służące promowaniu idei projektowania uniwersalnego. W związku ze zmianami perspektywy ustawodawców w Europie pojawia się szereg inicjatyw i projektów realizowanych na rzecz zwiększenia dostępności, a ich wyniki popularyzowane są m. in. w Polsce. W dniu dzisiejszym to zapisy **Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych**, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 13 grudnia 2006 roku, dostarczają nam ram ochrony praw osób z niepełnosprawnościami, negując ich dyskryminację ze względu na obniżoną sprawność intelektualną i ograniczenia funkcjonalne w zakresie komunikowania się, percepcji czy mobilności. W rozumieniu dokumentu, którego ratyfikacja przez Polskę miała miejsce 6 września 2012 roku, wszelkie formy różnicowania i wykluczania, w tym zaniechanie racjonalnego dostosowania środowiska do szczególnych potrzeb osób z niepełnosprawnościami, stanowią wykroczenie przeciwko godności i

² Kuryłowicz E., *Uniwersalność rozwiązań architektonicznych w kontekście otwierania środowiska wybudowanego dla wszystkich, jako wyraz i efekt postawy innowacyjnej – normalność w architekturze*, „Studia BAS” 2/42, 2015, s. 204.

³ Kuryłowicz E., *Projektowanie uniwersalne przestrzeni – doświadczenia polskie i międzynarodowe, perspektywy dla edukacji*, referat, Konferencja Projektowanie uniwersalne. Dostępność i uczestnictwo dla wszystkich, Warszawa, 2012.

wartości człowieka⁴. Celem Konwencji jest „ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności przez osoby z niepełnosprawnościami na równi ze wszystkimi innymi obywatelami”⁵.

Konwencja opiera się m. in. na zasadach⁶:

- Niedyskryminacji;
- Pełnego i efektywnego uczestnictwa w życiu społecznym i integracji społecznej;
- Poszanowania dla odmienności oraz akceptacji osób niepełnosprawnych jako mających wkład w różnorodność rodziny ludzkiej i w człowieczeństwo;
- Równych szans;
- Dostępności;
- Poszanowania dla rozwijającego się potencjału dzieci niepełnosprawnych i poszanowania prawa dzieci niepełnosprawnych do zachowania swojej tożsamości.

Zgodnie z artykułem 9 Konwencji „aby umożliwić osobom niepełnosprawnym samodzielne życie i pełne uczestnictwo we wszystkich sferach życia, państwa-strony podejmą stosowne kroki celem zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu, na równych zasadach z innymi obywatelami, do środowiska fizycznego (...) oraz do innych udogodnień i usług oferowanych całemu społeczeństwu, zarówno w

⁴ tekst Konwencji opublikowany został w Dz. U. z dnia 25. 10. 2012 r., poz. 1169.

⁵ *Rezolucja ONZ nr 61/06 z dnia 13 grudnia 2006: Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych, A/RES/61/106.*

⁶ *Ibidem.*

środowiskach miejskich, jak i wiejskich. Te działania, włącznie z rozpoznawaniem i usuwaniem przeszkód i barier na drodze do dostępności, będą dotyczyły między innymi (...) budynków, dróg, środków transportu oraz innych obiektów, w tym szkół, mieszkalnictwa, ośrodków medycznych i miejsc pracy (...)”⁷.

Konwencja wnosi definicję projektowania uniwersalnego: „uniwersalne projektowanie oznacza projektowanie produktów, środowiska, programów i usług w taki sposób, by były użyteczne dla wszystkich, w możliwie największym stopniu, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania”⁸.

Projektowanie jest w tym kontekście pojmowane jako wspólny termin na określenie wszystkich działań, które dotyczą kształtowania otoczenia (obejmuje ono planowanie w ramach społeczności lokalnej, użytkowanie gruntów, architekturę, prace budowlane, produkcję i wiele innych)⁹. Strategię uniwersalnego projektowania można zastosować przy tworzeniu **produktów i otoczenia** we wszystkich sektorach i dziedzinach, przy czym termin: „otoczenie” odnosi się do wszelkich rodzajów środowisk kształtowanych przez człowieka, a termin „produkty” obejmuje m.in. produkty i oprogramowanie nowych technologii informatycznych i komunikacyjnych, a także produkty wykorzystywane przy świadczeniu różnorodnych usług¹⁰. **Możliwość użytkowania przez**

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Universal design Clarification of the concept. Projektowanie uniwersalne - Objasnienie koncepcji*, Ministerstwo Ochrony Środowiska Norwegia, Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2007.

¹⁰ *Ibidem.*

wszystkich powinna być traktowana jako punkt wyjścia przy projektowaniu, to znaczy produkty i otoczenie należy planować w taki sposób, aby mogły być one użytkowane przez osoby w każdym wieku, z różnymi możliwościami, umiejętnościami i stopniem sprawności¹¹.

Bardzo ważne w tym kontekście są czynniki związane ze zdolnością poruszania się, widzenia, słyszenia, pojmowania, a także wrażliwość na środowisko¹². Kluczowym aspektem omawianej strategii jest poszukiwanie coraz lepszych rozwiązań, bowiem uniwersalne projektowanie jest strategią innowacyjną. „Uniwersalne projektowanie jest (...) dynamicznym procesem, który odzwierciedla potrzebę dalszego uwzględniania nowych środków służących redukowaniu istniejących ograniczeń. Gdy strategia uniwersalnego projektowania wchodzi w konflikt z innymi regulacjami statutowymi, takimi jak względy bezpieczeństwa czy też zasady konserwacji obiektów, należy szukać rozwiązań mających na celu spełnienie wymagań uniwersalnego projektowania **w jak największym możliwym stopniu**”¹³. Podstawowym założeniem podczas projektowania produktu jest możliwość jego użytkowania przez wszystkich ludzi, przy uwzględnieniu konieczności korzystania z osobistych pomocy technicznych, takich jak wózki, aparaty słuchowe i inne. Według tej zasady, **nie należy ustanawiać rozwiązań przeznaczonych specjalnie dla osób z niepełnosprawnościami**¹⁴.

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

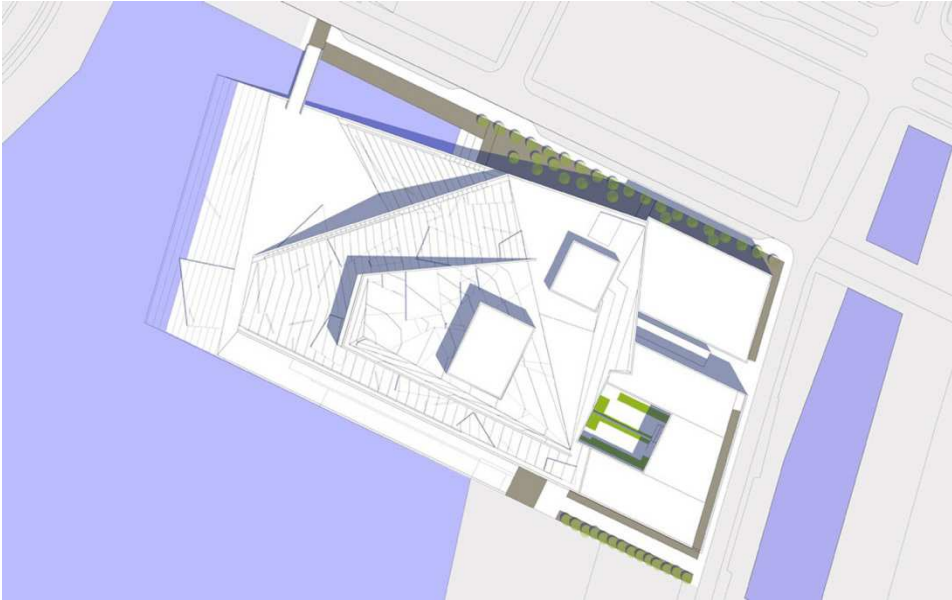
¹⁴ *Ibidem.*

Il. 1. Gmach opery w Oslo, Norwegia, 2008 rok, arch. Snøhetta. Źródło: <https://snohetta.com/project/42-norwegian-national-opera-and-ballet> (dostęp: 14.11.2017).

Il. 2. Gmach opery w Oslo, Norwegia, 2008 rok, arch. Snøhetta. Źródło: <https://www.galleo.co/project/oslo-opera-house> (dostęp: 30.11.2017).

Il. 3. Gmach opery w Oslo, Norwegia, 2008 rok, arch. Snøhetta. Źródło: <https://www.archdaily.com/440/oslo-opera-house-snohetta> (dostęp: 14.11.2017).

Il. 4. Gmach opery w Oslo, Norwegia, 2008 rok, arch. Snøhetta. Źródło: <http://www.500miles.pl/away/2017/oslo-w-4-godziny-opera-park-vigeland/> (dostęp: 17.11.2017).

Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych wnosi również definicję „racjonalnego dostosowania”, oznaczającego „konieczne i stosowne modyfikacje i adaptacje, niepociągające za sobą nieproporcjonalnych i niepotrzebnych utrudnień, które to modyfikacje i adaptacje są niezbędne w określonych przypadkach dla zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwości egzekwowania i korzystania z wszystkich praw człowieka i fundamentalnych swobód”¹⁵. Polska zobowiązana jest do wprowadzenia w życie zawartych w Konwencji standardów postępowania, w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami realizacji ich praw, m. in. poprzez działania polegające na rozpoznawaniu i usuwaniu przeszkód i barier na drodze do dostępności budynków, dróg, środków transportu oraz innych obiektów, w tym ośrodków nauki i szkolnictwa czy miejsc pracy.

II. 5. Oxford Martin School, University of Oxford, Oxford.
Źródło:<https://www.admin.ox.ac.uk/access/dandt/socialsciences/oxfordmartinschool/>
(dostęp: 13.11.2017).

¹⁵ Rezolucja ONZ nr 61/06 z dnia 13 grudnia 2006: Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych ... *op. cit.*

Komisja Europejska rozwija wymogi stosowania zasad dostępności i „projektowania dla wszystkich” w obszarze zamówień publicznych, a projektowanie uniwersalne rozumiane jest jako jedno ze strategicznych narzędzi realizacji zasady równości i zrównoważonego rozwoju, głównie w jego wymiarze społecznym¹⁶. A zatem produkty i obiekty stworzone zgodnie ze standardami projektowania uniwersalnego nie wymagają adaptowania ani wprowadzania dodatkowych rozwiązań dla osób z grup wykluczanych, czego w teorii architektury flagowym już przykładem jest wykonanie jednego, wspólnego dla wszystkich użytkowników wejścia do obiektu i rezygnacja z segregacji przestrzennej, wynikającej z faktu, że osoby z niepełnosprawnością ruchową mogą dostać się do budynku jedynie poprzez boczne i specjalistycznie przystosowane wejście¹⁷. Idea uniwersalnego projektowania oparta jest bowiem na założeniu, że opracowywane koncepcje nie powinny być stygmatyzujące, a zatem poszukiwać należy rozwiązań, których wyraz formalny i funkcjonalny nie wskazuje na to, że mają one charakter specjalistycznych środków projektowych, kierowanych wyłącznie do grupy osób ze specjalnymi potrzebami, bądź obniżoną sprawnością¹⁸.

¹⁶ Zob. Wysocki M. i in., *Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami*, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa, 2015.

¹⁷ Dobrym przykładem zastosowania zasad uniwersalnego projektowania są pozbawione progu drzwi wejściowe otwierane automatycznie. Brak progu umożliwia poruszanie się osobom na wózkach, ale przy okazji ułatwia przechodzenie rodzicom z wózkiem, osobom z rowerami czy ciężkim bagażem. To dlatego, że w projektowaniu uniwersalnym przyjmuje się perspektywę tzw. użytkownika ekstremalnego. Zob. *Łódzki standard dostępności*, maszynopis, Łódź, 2016.

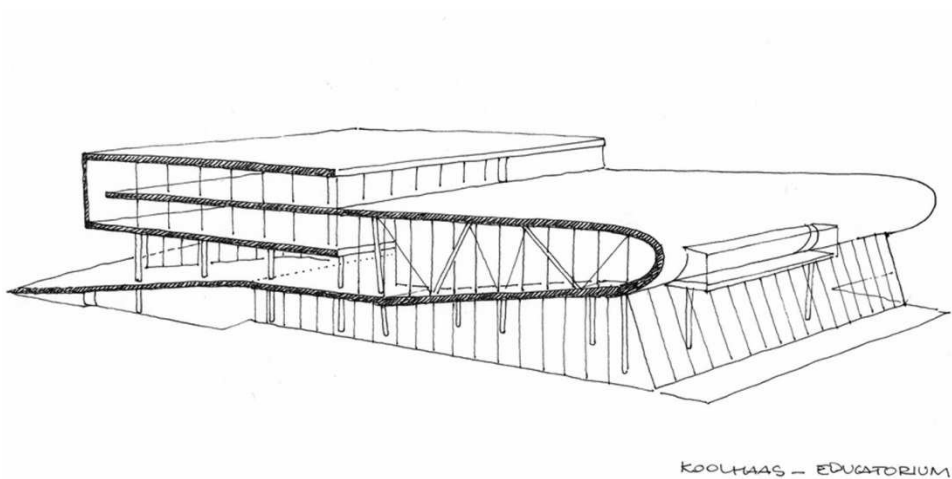
¹⁸ Wysocki M. i in., *Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji... op. cit.*

Il. 6. Victoria And Albert Museum, Londyn, arch. Pringle Richards Sharratt. Źródło: <http://www.prsarchitects.com/projects/arts-civic/victoria-and-albert-museum-main-entrance> (dostęp: 13.11.2017).

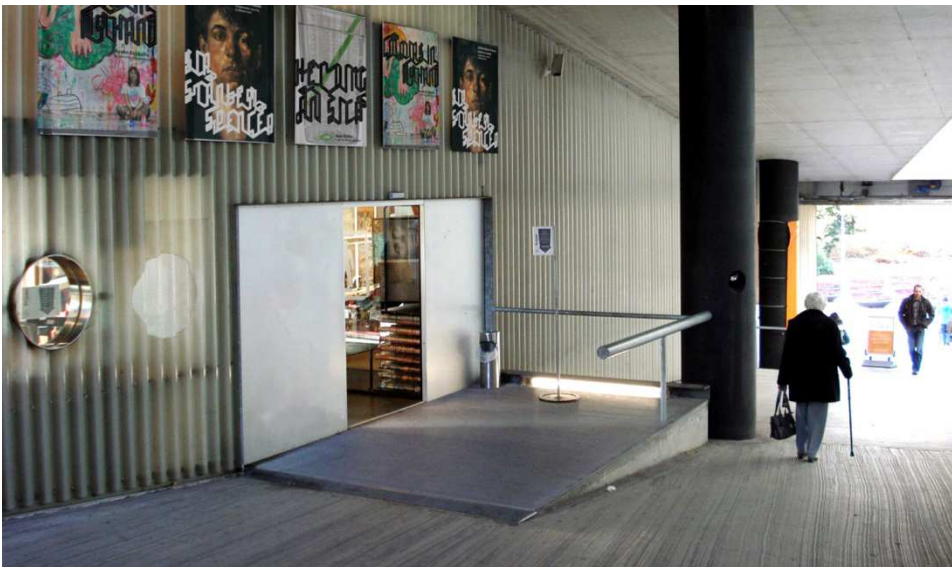
Il. 7. Educatorium, Utrecht, 1997 rok, arch. Rem Koolhaas / Office for Metropolitan Architecture (OMA). Źródło: <https://www.flickr.com/photos/kuk/5637802483> (dostęp: 13.11.2017).

Il. 8. Educatorium, Utrecht, 1997 rok, arch. Rem Koolhaas / Office for Metropolitan Architecture (OMA). Źródło: https://www.flickr.com/photos/fabio_colonnese (dostęp: 13.11.2017).

Il. 9. Kunsthall, Rotterdam, 1992 rok, arch. Rem Koolhaas / Office for Metropolitan Architecture (OMA). Źródło: <https://www.kunsthall.nl/en/about-kunsthall/building/> (dostęp: 14.11.2017).

Il. 10. Kunsthall, Rotterdam, 1992 rok, arch. Rem Koolhaas / Office for Metropolitan Architecture (OMA). Źródło: <http://www.daphnedevries.com/identiteit-kunsthall-rotterdam/> (dostęp: 14.11.2017).

ZASADY PROJEKTOWANIA UNIWERSALNEGO

Coraz szerzej rozpowszechniana idea nie jest minimalistyczną postawą, polegającą na zagwarantowaniu dostępu w skromnej, wymaganej obowiązującymi przepisami formie. Zgodnie z siedmioma **zasadami projektowania uniwersalnego**, opracowanymi na Uniwersytecie Stanowym Karoliny Północnej (ang. North Carolina State University) w 1997 roku przez grupę projektantów i naukowców pod kierunkiem amerykańskiego architekta z niepełnosprawnością Rona Mace'a, dąży się do zapewnienia wszystkim tego samego standardu użytkowania przestrzeni i usług¹⁹. Promowaną ideę **równości w korzystaniu dla osób o różnej sprawności (ang. Equitable Use)**, uznać dziś można za absolutnie obowiązujący atrybut przestrzeni. Przestrzeganie tej zasady pozwoli bowiem unikać rozwiązań, które pogłębiałyby podziały i stygmatyzację użytkowników, naruszały ich prywatność, bezpieczeństwo i poczucie pewności²⁰.

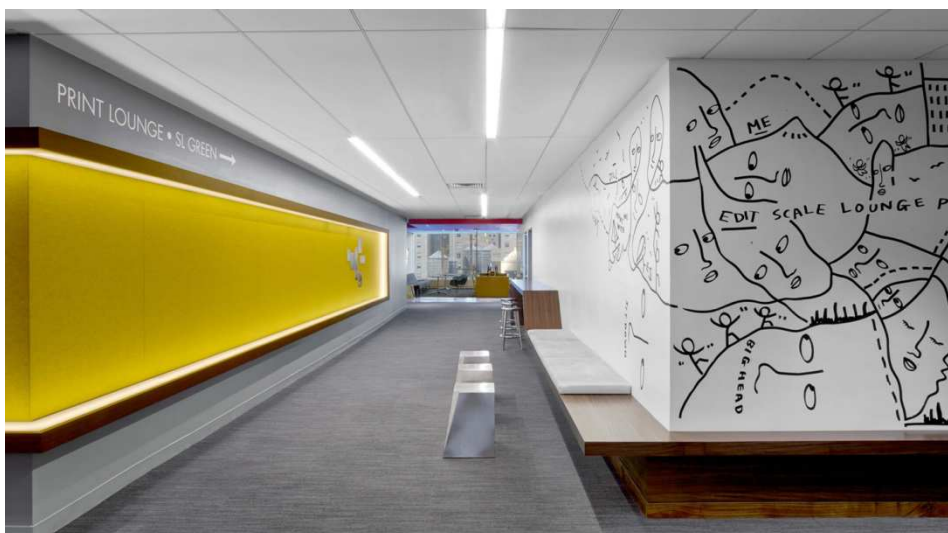
W przypadku większości obiektów szczególnie istotna okazać się może także druga zasada omawianej strategii, odnosząca się do **elastyczności proponowanego rozwiązania w użytkowaniu (ang. Flexibility in Use)**. Oznacza ona, że projekt uwzględnia indywidualne preferencje użytkowników (w zależności od możliwości z zakresu mobilności i percepcji), pozwala na wybór metody użytkowania i jest zaplanowany w sposób gwarantujący dokładność i precyzję oraz różne tempo korzystania z proponowanych rozwiązań²¹.

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

Omówienie charakterystyki przyszłych użytkowników przestrzeni czy usługi zwykle nie jest możliwe, ponieważ pod pojęciem tym kryje się wiele stanów psychofizycznych. Problemy zdrowotne, deficyty samodzielności, wrażenie lęku, utrata poczucia bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego oraz doświadczenie zagubienia, zwłaszcza w nowych przestrzeniach, rodzą szereg trudności, wywołujących konieczność specyficznego podejścia do **projektowania obiektów intuicyjnych w użytkowaniu**, pozbawionych zbędnych zawiłości oraz uwzględniających stan wiedzy i umiejętności użytkownika (**ang. Simple and Intuitive Use**). Z tych samych przyczyn coraz większą uwagę poświęca się kreowaniu **czytelnych systemów informacji w obiektach (ang. Perceptible Information)**, których elementami są m. in. informacja głosowa i dotykowa, kolorowe piktogramy oraz możliwości wykorzystania indywidualnych urządzeń będących w dyspozycji osób z ograniczeniami sensorycznymi.

Il. 11. Siedziba firmy Viacom, Nowy York, arch. M. Moser Associates. Źródło: <https://pl.pinterest.com/pin/561331541039179734/> (dostęp: 13.11.2017).

Il. 12. Szpital pediatriyczny Emma Kinderkrankenhaus – Academisch Medisch Centrum (AMC), Amsterdam. Źródło: <http://www.dearchitect.nl/projecten/emma-kinderziekenhuis-amc-door-od205-architectuur-en-opera-amsterdam/> (dostęp: 14.11.2017).

Il. 13. Szpital pediatriyczny Emma Kinderkrankenhaus – Academisch Medisch Centrum (AMC), Amsterdam. Źródło: <http://www.dearchitect.nl/projecten/emma-kinderziekenhuis-amc-door-od205-architectuur-en-opera-amsterdam> (dostęp: 14.11.2017).

Choć trudno znaleźć prostą receptę na „dobry” projekt przestrzeni publicznej czy budynku, każda koncepcja modernizacji bądź też budowy nowego obiektu wymaga wypracowania metod **redukcji przewidywanych i przypadkowych zagrożeń oraz możliwości popęnienia błędów** (ang. **Tolerance for Error**), związanych z użytkowaniem, co realizuje się poprzez właściwe ostrzeżenia, lokalizację zapewniającą dostępność rozwiązań oraz ograniczanie czynności wywołujących znużenie fizyczne i psychiczne²².

Il. 14. Hazelwood School, Glasgow, 2007 rok, arch. Architects Gordon Murray + Alan Dunlop. Źródło: <http://aasarchitecture.com/2016/09/hazelwood-school-glasgow-alan-dunlop-architect.html/hazelwood-school-glasgow-by-alan-dunlop-architect-12> (dostęp: 14.11.2017).

²² *Ibidem.*

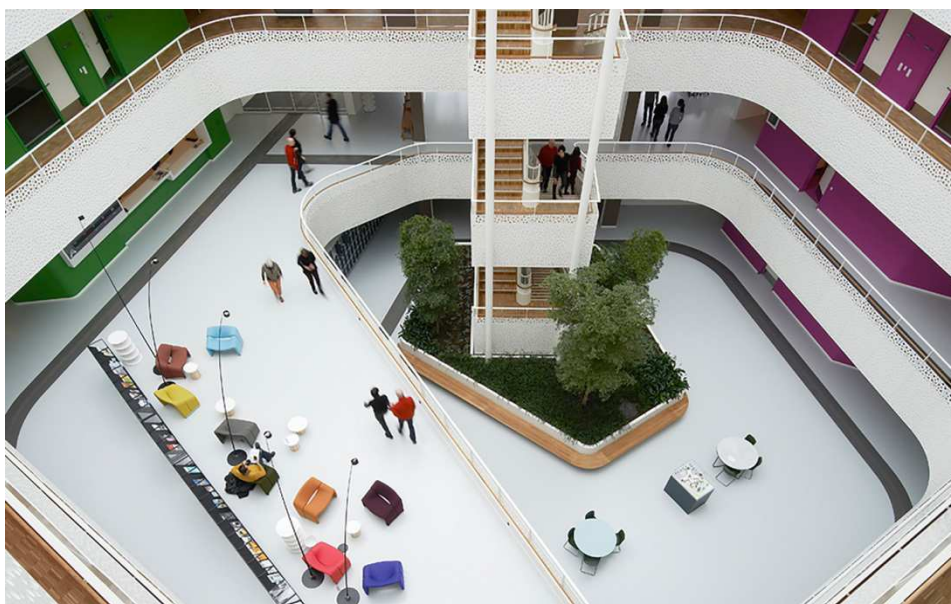

Il. 15. Hazelwood School, Glasgow, 2007 rok, arch. Architects Gordon Murray + Alan Dunlop. Źródło: <http://aasarchitecture.com/2016/09/hazelwood-school-glasgow-alan-dunlop-architect.html> (dostęp: 14.11.2017).

Il. 16. Hazelwood School, Glasgow, 2007 rok, arch. Architects Gordon Murray + Alan Dunlop. Źródło: <http://aasarchitecture.com/2016/09/hazelwood-school-glasgow-alan-dunlop-architect.html/hazelwood-school-glasgow-by-alan-dunlop-architect-08> (dostęp: 14.11.2017).

Z powszechnie zrozumiałych powodów stosuje się środki i narzędzia pozwalające zachować użytkownikowi właściwą dla niego pozycję ciała, niewymagające nadmiernego wysiłku oraz **niepowodujące konieczności ciągłego powtarzania czynności obligujących do użycia siły** (ang. **Low Physical Effort**) oraz zapewnia się **przestrzeń właściwą do wykonania danego działania przez wszystkich** (ang. ang. **Size and Space for Approach and User**)²³.

Il. 17. The House of Disabled People's Organisations, Kopenhaga, 2012 rok, arch. Cubo Arkitekter. Źródło: <https://www.archdaily.com/495736/house-of-disable-people-s-organization-cubo-force4> (dostęp: 13.11.2017).

²³ *Ibidem.*

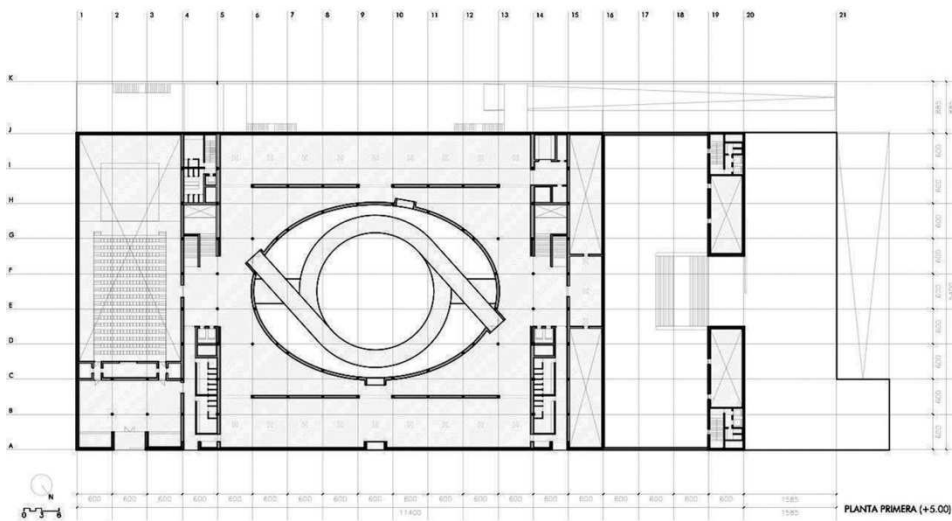
Il. 18. The House of Disabled People's Organisations, Kopenhaga, 2012 rok, arch. Cubo Arkitekter. Źródło: <https://www.archdaily.com/495736/house-of-disable-people-s-organization-cubo-force4/534764c3c07a802bba00003d-house-of-disable-people-s-organization-cubo-force4-photo> (dostęp: 14.11.2017).

Il. 19. The House of Disabled People's Organisations, Kopenhaga, 2012 rok, arch. Cubo Arkitekter. Źródło: <https://www.archdaily.com/495736/house-of-disable-people-s-organization-cubo-force4/534764c3c07a802bba00003d-house-of-disable-people-s-organization-cubo-force4-photo> (dostęp: 14.11.2017).

Il. 20. The MA: Andalusia's Museum of Memory, Granada, 2009 rok, arch. Alberto Campo Baeza. Źródło: <http://www.cgarchitect.com/2014/01/ma-andalucias-museum-of-memory> (dostęp: 14.11.2017).

Il. 21. The MA: Andalusia's Museum of Memory, Granada, 2009 rok, arch. Alberto Campo Baeza. Źródło: <https://www.archdaily.com/53701/the-ma-andalucias-museum-of-memory-alberto-campo-baeza/5008ae6428ba0d50da00173c-the-ma-andalucias-museum-of-memory-alberto-campo-baeza-first-floor-plan> (dostęp: 14.11.2017).

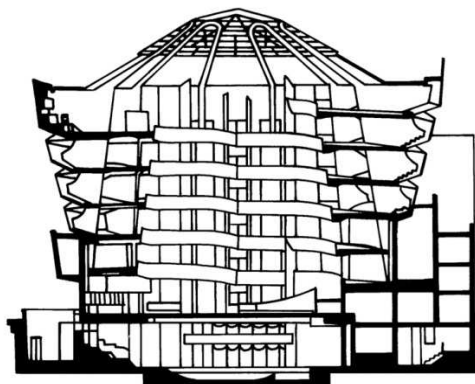
Il. 22. The Ed Roberts Campus, Ashby BART Station Berkeley, Kalifornia, 2010 rok, arch. Leddy Maytum Stacy. Źródło: <http://davehingsburger.blogspot.com/2016/09/a-day-with-ed.html> (dostęp: 15.11.2017).

Il. 23. The Ed Roberts Campus, Ashby BART Station Berkeley, Kalifornia, 2010 rok, arch. Leddy Maytum Stacy. Źródło: <http://www.berkeleyside.com/tag/ed-roberts-campus/> (dostęp: 15.11.2017).

Wymagania dostępności nie dotyczą jedynie wielkości przestrzeni i obejmują konieczność przystosowania obiektu do szeregu kryteriów, w tym pola widzenia uwzględniającego szeroki zakres wysokości oczu przyszłych użytkowników. Zapewnienie przestrzeni koniecznej dla korzystania z indywidualnych urządzeń będących w dyspozycji osób z ograniczeniami, asysty opiekunów oraz innych środków pomocy osobistej jest oczywistym warunkiem prawidłowego funkcjonowania obiektu o uniwersalnym charakterze.

Intrygujące i innowacyjne rozwiązania przestrzenne generować może ostatnia i uzupełniająca zasada projektowania uniwersalnego, zdefiniowana przez Kondrada Kaletscha jako „**Percepcja Równości**” (ang. **Perception of Equality**). „Odnosi się to do sytuacji, gdy indywidualna ocena rozwiązania może wpływać na postrzeganie siebie, jak również postrzeganie przez innych naszych różnic fizycznych czy niepełnosprawności jako cech dyskryminujących lub niewspółmiernie wyróżniających”²⁴.

Il. 24. Muzeum Guggenheima, Nowy Jork, 1959 rok, arch. Frank Lloyd Wright. Źródło: <https://pl.pinterest.com/pin/62628251039169328/> (dostęp: 14.11.2017).

²⁴ *Ibidem.*

Il. 25. Muzeum Guggenheima, Nowy Jork, 1959 rok, arch. Frank Lloyd Wright. Źródło: <https://www.architecturaldigest.in/content/heres-can-build-guggenheim-museum-lego-block-block/> (dostęp: 17.11.2017).

Il. 26. Muzeum Guggenheima, Nowy Jork, 1959 rok, arch. Frank Lloyd Wright. Źródło: <http://gonyctourism.com/guggenheim-museum/> (dostęp: 14.11.2017).

II. 27. Palácio do Planalto, Brasília, 1960 rok, arch. Oscar Niemeyer. Źródło: <https://fotospublicas.com/exercito-proteje-o-palacio-do-planalto/> (dostęp: 14.11.2017).

II. 28. Palácio do Planalto, Brasília, 1960 rok, arch. Oscar Niemeyer. Źródło: <https://arcspace.com/travel/travel-guide-brasilia/> (dostęp: 14.11.2017).

KOSZTY DOSTĘPNOŚCI

Na idei projektowania uniwersalnego oraz koncepcji budynku dostępnego ciąży wiele szkodliwych mitów, takich jak ten, że pełna dostępność obiektów użyteczności publicznej zagwarantowana jest obowiązującymi normami prawnymi oraz, że rozwiązania służące podnoszeniu stopnia dostępności są nieatrakcyjne z punktu widzenia estetyki. Prowadzone w Stanach Zjednoczonych analizy dowodzą, że nieprawdą jest również założenie, że koszty budowy nowego obiektu, zaprojektowanego zgodnie z zasadami dostępności, przekraczają koszty budowy obiektu nieprzystosowanego do potrzeb osób z ograniczeniami mobilności i percepcji. Wyniki badań opublikowanych przez Uniwersytet Stanowy w Nowym Yorku (ang. The State University of New York, School of Architecture and Planning University at Buffalo) wykazują, że koszty realizacji nowego budynku, planowanego już na wczesnym etapie projektowania jako obiektu dostępnego, przewyższyły całkowite nakłady na inwestycję nieprzystosowaną do potrzeb osób z niepełnosprawnościami o mniej niż 1% (badanie: *The Cost of Accessible Housing*, US Department of Housing and Urban Development)²⁵.

Należy podkreślić, że będące przedmiotem analiz wydatki mogą się znacząco różnić w zależności od lokalnych uwarunkowań, specjalizacji i standardu realizowanego obiektu oraz indywidualnych decyzji

²⁵ Truesdale S., Steinfeld E., *Visit-ability an approach to Universal Design in housing*, Rehabilitation Engineering Research Center on Universal Design at Buffalo, School of Architecture and Planning University at Buffalo The State University of New York, 2002.

projektowych. Oszacowanie kosztów wymaga dokładnych badań studialnych wielu budynków, zarówno w kontekście założeń projektowych, jak i warunków ich późniejszego użytkowania. Ponoszone nakłady finansowe okazują się jeszcze trudniejsze do zweryfikowania w przypadku obiektów istniejących, wtórnie przystosowywanych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Aby ograniczyć potencjalne koszty adaptacji infrastruktury, należy rzetelnie przeanalizować i uwzględnić zasady warunkujące dostępność już na początkowym etapie planowania obiektu, co w niektórych przypadkach wpływać może nawet na obniżenie całkowitych wydatków ponoszonych na jego eksploatację.

CELE STRATEGICZNE

Kluczowym celem omawianej idei jest promowanie równości oraz zapewnienie pełnej dostępności i uczestnictwa w życiu społecznym osobom z obniżoną funkcjonalnością, poprzez usuwanie istniejących barier i zapobieganie powstawaniu nowych. Koncepcja uniwersalności zyskuje dużą popularność w dyskursie analitycznym, ponieważ wytycza nowe szlaki myślowe i jest oparta na idei egalitaryzmu społecznego w większym stopniu niż koncepcja ogólnej dostępności, bowiem „zasada uniwersalnego projektowania przewiduje, iż podstawowe działania i rozwiązania będą z założenia odpowiadały potrzebom wszystkich użytkowników”²⁶.

Bezkompromisowa implementacja wszystkich reguł projektowania uniwersalnego do praktyki projektowej nie zawsze jest możliwa i nie zawsze jest konieczna. Historia architektury XX wieku przypomina nam, że idee sprawiedliwości społecznej mają wielką moc sprawczą i wpływ

²⁶ *Universal design Clarification of the concept ... op. cit.*

na wyobraźnię ludzką, jednak czasem mogą okazać się nadmiernie dogmatyczne. Niezbędna jest natomiast otwartość i wszechstronna wiedza dotycząca potrzeb różnych grup użytkowników przestrzeni, która pozwoli nam w przyszłości podejmować racjonalne i społecznie odpowiedzialne decyzje, uprawdopodobniające, że stopień autonomii każdego człowieka będzie mógł stać się jego wyborem. Z dzisiejszej perspektywy wydaje się, że drogą do osiągnięcia tego celu i poprawy obecnej sytuacji, będą zarówno realizacje obiektów wierne idei projektowania uniwersalnego, jak i rozwiązania dedykowane osobom z niepełnosprawnościami, a jednocześnie bezpieczne i komfortowe dla wszystkich użytkowników. Podczas gdy w rozumieniu niniejszej publikacji priorytetem są potrzeby osób z długotrwałymi stanami występowania pewnych ograniczeń w funkcjonowaniu organizmu, z łatwiejszego dostępu do budynków korzyści doświadczy każdy z nas na różnych etapach swojego życia.

Poprawy jakości przestrzeni w żadnym przypadku nie należy zawęzać do poprawy estetyki, a poczynania administracji publicznej, przedstawicieli zawodów tworzących otoczenie budowlane oraz wykonawców i inwestorów muszą być oparte na założeniu, że użytkownikami przestrzeni publicznej oraz obiektów będą bez wątpienia osoby z obniżoną funkcjonalnością wpływającą na ograniczenie sprawności fizycznej i sensorycznej. Kanwą dla wszelkich działań stać się wobec tego powinno postrzeganie osób z niepełnosprawnościami jako aktywnych uczestników życia regionu, których dyskryminacja stanowi poważną przeszkodę dla realizacji strategicznych celów społeczno-gospodarczych. Przypuszczać można, że coraz większą rolę odgrywać będzie synergia działań władz samorządowych, projektantów,

wykonawców, konserwatorów zabytków, środowisk naukowych, a także samych mieszkańców, dążących do odwrócenia negatywnych trendów oraz uformowania dostępnych zespołów architektonicznych i urbanistycznych, charakteryzujących się należytym standardem zarówno formalnym jak i funkcjonalnym, dla życia na wysokim poziomie jakości.

Bibliografia:

Forty A., *Words and Buildings*, Thames and Hudson, London, 2000.

Kuryłowicz E., *Projektowanie uniwersalne przestrzeni – doświadczenia polskie i międzynarodowe, perspektywy dla edukacji*, referat, Konferencja Projektowanie uniwersalne. Dostępność i uczestnictwo dla wszystkich, Warszawa, 2012.

Kuryłowicz E., *Uniwersalność rozwiązań architektonicznych w kontekście otwierania środowiska wybudowanego dla wszystkich, jako wyraz i efekt postawy innowacyjnej – normalność w architekturze*, „Studia BAS” 2/42, 2015, s. 203–217.

Łódzki standard dostępności, maszynopis, Łódź, 2016.

Universal design Clarification of the concept. Projektowanie uniwersalne - Objaśnienie koncepcji, Ministerstwo Ochrony Środowiska Norwegia, Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, 2007.

Rezolucja ONZ nr 61/06 z dnia 13 grudnia 2006: Konwencja Praw Osób Niepełnosprawnych (ang. Convention on the Rights of Persons with Disabilities).

Truesdale S., Steinfeld E., *Visit-ability an approach to Universal Design in housing*, Rehabilitation Engineering Research Center on Universal Design at Buffalo, School of Architecture and Planning University at Buffalo The State University of New York, 2002.

Wysocki M. i in., *Realizacja zasady równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami*, Ministerstwo Rozwoju, Warszawa, 2015.